

Proces inkwizycyjny w historii prawa Autor tekstu: Adam Marek Bryszkowski

Historycznie w przypadku postępowania sądowego w procesie karnym można wyróżnić dwa główne typy procesu sądowego oraz związanych z nimi procedur. Jeden typ procesu nazywa się skargowym (zwany po łac. *accusatorium*) lub kontradyktoryjnym (po łac. *contradictorius* - zakładający udział stron zgłaszających przeciwstawne żądania). Polega on udziale stron, daje on oskarżonemu szerokie możliwości obrony, prawo do konfrontacji z świadkami oskarżenia oraz w zasadzie zakłada on równość stron procesujących się. Sędzia rozstrzyga spór w oparciu o określone reguły. Kara jest wymierzana na podstawie żądań oskarżenia w oparciu o materiał dowodowy oraz określone regulacje prawne. Sędzia nie wychodzi poza żądania stron ("*Ne eat iudex ultra petitum partium.*"-"Sędzia nie powinien wychodzić poza żądania stron."), również sam nie rozpoczyna śledztwa oraz procesu ("*Nemo iudex sine actore.*"-"Nikt nie jest sędzią bez osoby wszczynającej proces."). Sędzia nie działa również z urzędu w żadnym stadium procesu ("*Ne procedat iudex ex officio.*"-"Niech sędzia nie występuje w swoich działaniach z urzędu."). Sędzia był także zobowiązany do ograniczania się do materiału dowodowego zgromadzonego przez strony. Nie miał on bowiem uprawnień, by dociekać rzeczywistego stanu rzeczy, ani by brać pod uwagę okoliczności, które zna osobiście, a które nie były zawarte w aktach procesu ("*Quod non est in actis, non est in mundo.*"-"Czego nie ma w aktach, tego nie ma na świecie."). Jeżeli zaś idzie o ocenę materiału dowodowego, to był on zobowiązany do przestrzegania określonych reguł oceniania i orzekania.

Drugim zaś typem procesu był proces inkwizycyjny (zwany po łac. *inquisitorium*). Jego główną charakterystyką było to, iż postępowanie było wszczynane z urzędu. Również funkcje prowadzącego śledztwo, oskarżyciela i wydającego wyrok były skupione w jednym ręku. Oskarżony nie był stroną w procesie, lecz tylko przedmiotem dochodzenia i postępowania. Z reguły jego prawa do obrony i apelacji były niezwykle ograniczone, nie miał on również prawa do swobodnej konfrontacji ze świadkami oskarżenia. Kolejną cechą procesu inkwizycyjnego było jego częściowe, a czasami nawet całkowite utajnienie. W procesie inkwizycyjnym podobnie jak w procesie skargowym obowiązywała teoria dowodów formalnych. Dowody w zależności od rangi dzieliły się na pełne (*probationes plenae*), półpełne (*probationes semiplenae*), mniej niż półpełne (*probationes minus quam semiplenae*) i tak dalej. Ostatecznym dowodem było przyznanie się oskarżonego (*Confessio est regina probationum. — Przyznanie się jest dowodem koronnym.; Confessus pro iudicato habetur. — Ten, który się przyznał, uważany jest za osądzonego.*). Tortury były dozwolonym środkiem prowadzącym do uzyskania najważniejszego dowodu, jakim było przyznanie się oskarżonego.

Poszczególne procedury i etapy postępowanie inkwizycyjnego różniły się w zależności od regionu. Mamy zatem włoski proces inkwizycyjny, niemiecki proces inkwizycyjny itp. Również procedury i przepisy prawa kanonicznego różniły się od regulacji prawa świeckiego. Ogólnie można powiedzieć, iż postępowanie inkwizycyjne składało się ze stadium informacyjnego (zwanego po łacinie *inquisitio generalis*), właściwego śledztwa (po łac. *inquisitio specialis*) oraz osądzenia i wyroku.

Postępowanie mogło być rozpoczęte na podstawie oskarżenia (*per accusationem*), podobnie zresztą jak w procesie skargowym, z urzędu (*per inquisitionem*), kiedy sędzia-inkwizent podejrzewał, iż zostało popełnione przestępstwo, czasami wystarczała nawet plotka (*fama publica*), oraz przez złożenie donosu (*per denuntiationem*). W tym ostatnim przypadku donosiciel mógł liczyć na całkowite zachowanie swojej anonimowości i w zasadzie na całkowitą bezkarność, mimo iż teoretycznie mógł on zostać ukarany za złośliwe składanie nieprawdziwych oświadczeń.

W czasie przesłuchiwanego podejrzanego lub oskarżonego zadawano mu szereg pytań, które zgodnie z regułami procesu kanonicznego ułożone były w formie krótkich zdań (artykułów), dotyczyły one jednego zagadnienia oraz były zapisywane. Technika ta służyła wykryciu ewentualnych sprzeczności w zeznaniach przesłuchiwanego. Wszelkie rozbieżności w zeznaniach interpretowano na niekorzyść przesłuchiwanego. Faktycznie przesłuchiwany musiał bardziej dowieść swojej niewinności niż przesłuchujący udowodnić mu winę. Postępowanie inkwizycyjne w sposób praktyczny zaprzeczało regule: "*Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat.*"("Dowód spoczywa na tym, który coś twierdzi, nie zaś na tym, który zaprzecza.").

Proces inkwizycyjny zastosowany w prawodawstwie świeckim stanowił wyraz umacniania się władzy państwowej oraz tendencję do ścigania przestępstw kryminalnych przez publicznego oskarżyciela (początkowo urząd ten był łączony ze stanowiskiem sędziego). Opracowano również szereg kodeksów karnych bazujących na metodzie inkwizycyjnej. Wśród nich na pierwszym miejscu należy wymienić "*Consitutio Criminalis*" wprowadzony w życie w roku 1532 przez niemieckiego cesarza Karola V. Innym słynnym kodeksem karnym z obszaru niemieckiego było dzieło opracowane przez Benedykta Carpzova, sędziego z Lipska, "*Practica nova imperialis Saxonice rerum criminalium*" (wydane w roku 1635). Na terenie Francji w roku 1670 opublikowany został kodeks karny "*Ordonnance criminelle*".

Po upływie wielu wieków procedury kryminalne związane z procesem inkwizycyjnym zostały złagodzone i zreformowane, co też ostatecznie doprowadziło do powołania urzędu publicznego oskarżyciela. Natomiast procedury inkwizycyjne zastosowane w prawie kanonicznym dla obrony jedności doktrynalnej i organizacyjnej Kościoła rzymskokatolickiego stanowiły całkowite zaprzeczenie chrystianizmu, który wedle założyciela, Jezusa z Nazaretu, syna Józefa, powinien być religią miłości oraz duchowych wartości, religią, której celem nie było panowanie nad światem, lecz pielgrzymowanie do Królestwa Niebieskiego. Z dziedzictwem inkwizycji i prześladowania innowierców Kościół rzymskokatolicki nie był się w stanie w sposób zupełny uporać do dnia dzisiejszego. Ocena tej problematyki nie jest tematem niniejszej rozprawy.

[Adam Marek Bryszkowski](#)

Wybitny lingwista; zajmuje się historią inkwizycji. [Więcej informacji o autorze](#)
[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 07-01-2004)

[Oryginał.](#) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3167>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl